ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 9 (2009)

Special Issue - Childhood & Cinema

Κινηματογραφώντας τα παιδιά: η οπτική μιας σκηνοθέτιδας

Πένυ Παναγιωτοπούλου, Χριστίνα Σιδηροπούλου

doi: 10.12681/icw.18421

Copyright © 2018, Πένυ Παναγιωτοπούλου, Χριστίνα Σιδηροπούλου

Άδεια χρήσης Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παναγιωτοπούλου Π., & Σιδηροπούλου Χ. (2009). Κινηματογραφώντας τα παιδιά: η οπτική μιας σκηνοθέτιδας. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, *9*, 83–86. https://doi.org/10.12681/icw.18421

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 03/01/2025 04:06:04

*Κινηματογραφώντας τα παιδιά: η οπτική μιας σκηνοθέτιδας**

Πώς δουλεύεις με ένα παιδί... Το πρώτο βήμα, τουλάχιστον έτσι όπως το έκανα εγώ, είναι η διαδικασία επιλογής του παιδιού-ηθοποιού. Πρέπει να είσαι πάρα πολύ προσεκτικός ώστε να επιλέγεις ένα παιδί που όχι μόνο κάνει για το ρόλο, αλλά κατά κάποιο τρόπο να ήθελες να είναι και παιδί σου. Είναι βασικό «πράγμα» να το αγαπάς, να το έχεις μέσα στην καρδιά σου. Από 'κει και πέρα πρέπει να δημιουργείς μια σχέση εμπιστοσύνης με το παιδί, δηλαδή να καταφέρεις να σ' εμπιστευτεί και να πιστέψει βαθιά μέσα του ότι δεν πρόκειται να το πληγώσεις και ότι δεν πρόκειται να του κάνεις κακό. Πρέπει να μπαίνεις λίγο στη δική του θέση γιατί δεν είναι ένας απλός ηθοποιός που πρέπει να χειριστείς σε σχέση με το σενάριο, αλλά πριν από όλα και πάνω από όλα, είναι ένα παιδί. Αυτό είναι πολύ βασικό. Εγώ τον έκανα να αισθάνεται ότι είναι ο αρχηγός, ο βασιλιάς, δηλαδή δεν τσιγκουνεύτηκα να του δώσω μια ηγεμονία μέσα στο γύρισμα.

....Ο Ηλίας είναι ένα δεκάχρονο αγόρι και ζει στην Αθήνα με την οικογένειά του στα τέλη της δεκαετίας του '60. Ξαφνικά χάνει τον πατέρα του σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα. Ενώ η μητέρα του και ο μεγαλύτερος αδερφός του προσπαθούν να συνηθίσουν την καινούργια πραγματικότητα, ο Ηλίας αρνείται να πιστέψει ότι ο πατέρας του είναι νεκρός. Τον περιμένει πάντα να γυρίσει... Εξακολουθεί να παίζει τα αγαπημένα τους παιχνίδια, παίζοντας και τους δύο ρόλους, ενώ παράλληλα «ζωντανεύει» τον πατέρα του με τα γράμματα που γράφει ο ίδιος προς τη γιαγιά του, υποδυόμενος το γιο της που λείπει σε ταξίδι για δουλειές. Πιστεύει ότι ο πατέρας του θα επιστρέψει για να παρακολουθήσουν μαζί τούς αστροναύτες, όπως του είχε υποσχεθεί, να προσεδαφίζονται για πρώτη φορά στο φεγγάρι. Η προσσελήνωση γίνεται, ο μικρός Ηλίας την παρακολουθεί, αλλά δίχως τον πατέρα του. Ο Ηλίας για πρώτη φορά συνειδητοποιεί την απώλεια.

---

* Αποσπάσματα από τη συζήτηση της Χριστίνας Σιδηροπούλου με τη σκηνοθέτιδα Πένυ Παναγιωτοπούλου με αφορμή την ταινία της *Δύσκολοι αποχαιρετισμοί: ο μπαμπάς μου* (2002).

Όταν για έναν ρόλο μιας ταινίας διαλέγεις ένα παιδί, στην πραγματικότητα διαλέγεις και έναν γονιό. Αυτό το θεωρώ πολύ ουσιαστικό επειδή μιλάμε για μια ηλικία που είναι ακόμη πολύ «προσαρμοσμένη» στα οικογενειακά πράγματα και που η κύρια μάθηση δεν έχει γίνει ακόμη.

Το παιδί δεν έχει κοινωνικοποιηθεί και είναι σίγουρο πως το γονιό του τον θέλεις στο πλευρό σου. Αν ο γονιός του είναι, για παράδειγμα, ένας φιλοχρήματος γονιός, ένας γονιός που θέλει να εμφυσήσει στο παιδί του μια κενή φιλοδοξία, το παίξιμο του παιδιού δεν θα μπορεί ποτέ να είναι γνήσιο, όπως θες, γιατί οι γονείς του από τη μεγάλη τους αγωνία θα του κάνουν κρυφή διδασκαλία στο σπίτι. Θα ήταν σαν να υπάρχουν δύο σκηνοθέτες.

Τώρα πώς τον έπλασα σαν ηθοποιό; Με τον Ηλία δεν μιλήσαμε πάρα πολύ για την ουσία του ρόλου, γιατί είναι ένα πράγμα που δεν θα μπορούσε να το καταλάβει, γιατί δεν ήταν σε μια ηλικία που ήξερε τι πάει να πει θάνατος ή που μπορούσε να καταλάβει όλες αυτές τις έννοιες της απώλειας και της απουσίας. Οπότε, με έμμεσο τρόπο προσπαθούσα να του εξηγώ τι ήταν αυτό που ήθελα από εκείνον. Για παράδειγμα, σε σκηνές που ήθελα να τον κάνω να δείχνει απελπισμένος και στεναχωρημένος του ζητούσα κάτι που ήταν μέσα στο βίωμά του. Του έλεγα π.χ. να πάρει έναν μορφασμό όπως όταν πάει τουαλέτα και είναι δυσκοίλιος. Και τότε πραγματικά κατάφερνε να βγάλει την έκφραση που ήθελα. Μαζί με μια φιλόλογο του είχαμε μάθει, επίσης, πολύ καλά τα λόγια της ταινίας γιατί είχε και πάρα πολλά λόγια. Του είχαμε χωρίσει το κείμενο και του διδάξαμε πού να σταματάει και πού να μιλάει γιατί οι παύσεις και οι σιωπές είναι αυτές που δίνουν τον τόνο σε ένα κείμενο και όχι αυτά καθαυτά που λέγονται.

* * *

Ένα παιδί νομίζω θα παίξει τον εαυτό του. Διαλέγεις αυτό που είναι. Την ύπαρξη. Αυτό που σου δίνει το βλέμμα. Διαλέγεις την εσωτερικότητα, αυτό που έχει και δεν ξέρει. Νομίζω όμως και με έναν επαγγελματία ηθοποιό αυτό διαλέγεις. Μετά με έναν ηθοποιό φυσικά μπορείς να δουλέψεις περισσότερο ορισμένες λεπτομέρειες, με την έννοια ότι είναι ένας ενήλικας και καταλαβαίνει και μεσολαβεί κι ο λόγος. Με ένα παιδί, νομίζω, πρέπει να χρησιμοποιήσεις άλλου τύπου τεχνάσματα για να βγάλεις το ίδιο αποτέλεσμα. Το παιδί στην ταινία μου δεν είχε την απόλυτη συνείδηση ότι έπαιζε το θάνατο του μπαμπά του. Καθόλου δεν το είχε αυτό το πράγμα. Είχε συνείδηση ότι έπαιζε κάτι, αλλά ποσώς τον ενδιέφερε! Δεν θα ήξερε, δηλαδή, μετά από αυτήν την ταινία... Δεν θυμάται τίποτε τώρα. Δεν ξέρει ότι έπαιξε... Το είδε φυσικά [το φιλμ] και το κατάλαβε, εκείνη την ώρα ήξερε «πέθανε ο μπαμπάς», δεν ήξερε όμως τι σημαίνει αυτό το πράγμα. Δεν ταυτίστηκε με το ρόλο. Καμία σχέση. Υπήρχαν βεβαίως στιγμές που μου έλεγε «είμαι στο μπάνιο κι άκουγα στο φωταγωγό κάποιους να τσακώνονται...». Είχε μάθει τα λόγια όλων των ρόλων –ήταν εντυπωσιακό– κι επειδή στην ταινία μαλώναν οι γονείς, είχε φρικάρει αυτός κι επαναλάμβανε συνέχεια τα λόγια του καβγά. Μέσα στη δική του οικογένεια όμως αυτό δεν

συνέβαινε και του φαινόταν μάλλον ότι άκουγε τα λόγια από το φωταγωγό. Προφανώς είχε και κάποιους εφιάλτες το βράδυ σε σχέση με αυτά που γίνονταν στην ταινία, όχι όμως σε βαθμό να τραυματιστεί.

* * *

Έχω σκεφτεί γιατί στη δική μου ταινία δεν διάλεξα κορίτσι αφού κορίτσι είμαι και η ίδια. Αν γυρίσω τώρα πίσω, νομίζω, σε εκείνη την ηλικία ένιωθα πιο πολύ αγόρι γιατί αυτό ήταν που μου έλειπε. Αισθανόμουν ότι ήμουν πιο κοντά στην ψυχολογία ενός αγοριού. Επίσης, να πω κάτι που είναι πάρα πολύ βασικό: τα κορίτσια μεγαλώνουμε και ωριμάζουμε πιο εύκολα, λίγο πιο γρήγορα, από ένα αγόρι κι αυτό δεν το χρειαζόμουν γιατί ο ήρωας στην ταινία μου δεν είναι ένα αγόρι, είναι κάτι το άφυλο. Γιατί στην ταινία μου δεν ασχολήθηκα καθόλου με το θέμα τού τι σημαίνει να είσαι αγόρι, αλλά με την ηλικία που το παιδί είναι απλώς παιδί. Δεν είναι ούτε αγόρι, ούτε κορίτσι, αν υπήρχε μια τέτοια ηλικία στην ψυχολογία... Δεν ξέρω αν υπάρχει... Σαν αγόρι φαντάζομουν τον εαυτό μου επειδή ήμουν αγοροκόριτσο κι επειδή η ταινία δεν είχε αυτοβιογραφικά στοιχεία, αλλά οπωσδήποτε είχε στοιχεία της δικής μου σκέψης, μου ήρθε πάρα πολύ εύκολο να περιγράψω τον εαυτό μου ως προς εκείνην την ηλικία σαν αγόρι.

* * *

Η επιλογή ενός παιδιού για τον κεντρικό ήρωα στην ταινία μου με «διάλεξε» στην ουσία περισσότερο, παρά τη διάλεξα εγώ. Μου ήρθαν τα λόγια του, μου ήρθαν τα λόγια αυτού του μικρού παιδιού, μου ήρθαν τα λόγια ενός αδικαίωτου παιδιού, μιας αδικαίωτης σχέσης. Το πρώτο πράγμα που έγραψα από αυτό το σενάριο είναι τα γράμματα τα οποία είχαν μια παιδικότητα. Εντάξει δεν μιλάει ένα παιδί έτσι, αλλά δεν μιλάει έτσι κι ένας μεγάλος. Θέλησα να βρω το όχημα που θα μετέφερε το *μετέωρο* ενός χαρακτήρα που δεν πατάει και πολύ πάνω στη γη και είναι και στον ουρανό και ίσως το να γράψεις ένα τέτοιο γράμμα να είναι τελείως διαφορετικό και πιο δύσκολο για έναν ενήλικα και μοιραία θα πέσεις και σε άλλα πράγματα. Εμένα μου ήρθε να γράψω για έναν άνθρωπο που δεν πατάει και πολύ στη γη –όπως οι αστροναύτες– και αυτά που είπε αυτός ο χαρακτήρας φαίνονταν ότι τα έλεγε ένα παιδί. Γι' αυτό επέλεξα το παιδί. Στην πραγματικότητα δεν ήθελα να μιλήσω για την παιδική ηλικία. Ήθελα να πω ότι υπάρχει ένα παιδί σε κάθε ενήλικα. Για μένα ο μικρός Ηλίας δεν είναι ένα παιδί, είναι ο ενήλικας που αν εκφραστεί με αυτό τον τρόπο θα φάει πόδι, θα τον πάρουν λίγο για τρελό... Ενώ στην πραγματικότητα εγώ σκέφτομαι με αυτόν τον τρόπο, αλλά δεν μπορώ να το εκφράσω γιατί πια ξέρω πώς θα αντιμετωπιστώ. Άρα, εγώ ήθελα να βγάλω έναν μυστικό παιδικό κόσμο που θα μπορούσε κάλλιστα με μικρές διαφοροποιήσεις, και μπορεί κάλλιστα, να ανήκει σε έναν ενήλικα. Δεν ήθελα να μιλήσω για την παιδική ηλικία, να πάρω ένα παιδί και να το κάνω ήρωα μιας ταινίας. Ήθελα να απελευθερώσω ένα παιδί μέσα σε όλους τους ενήλικες. Να το αφήσω ελεύθερο σαν τον χαρταετό να πετάξει.

* * *

Θα χαρακτήριζα την ταινία μου μια ταινία ενηλικίωσης. Αν την έβαζα σε ένα *genre*, θα την έβαζα στις ταινίες της ενηλικίωσης. Στην πραγματικότητα τώρα, κοιτώντας πίσω την ταινία, θα την έβαζα σαν μια ταινία χαμένης ευκαιρίας για ενηλικίωση. Δεν μου αρέσουν οι κατηγορίες. Να εκμυστηρευτώ ότι δεν μου αρέσει ο παιδικός κινηματογράφος. Δεν είμαι μια τρελαμένη γυναίκα που πηγαίνει να βλέπει ταινίες με παιδιά. Μ' αρέσουν όμως πολύ και μ' έχουν σημαδέψει μερικές ταινίες με παιδιά. Αλλά εξακολουθώ να μην τις θεωρώ παιδικές, όπως και ούτε να χαρακτηρίζω κάθε ταινία που έχει μέσα ένα παιδί ως παιδική. Αυτές λοιπόν ήταν: πρώτη και καλύτερη η καταπληκτική ταινία *Σαν αδέσποτο σκυλί* (*Mitt liv som hund,* 1985) του Σουηδού Λάσε Χάλστρομ, και οι γαλλικές ταινίες *Τα 400 χτυπήματα* (*Les 400 coups*, 1959) του Φρανσουά Τρυφώ και *Απαγορευμένα παιχνίδια* (*Jeux interdits*, 1952) του Ρενέ Κλεμάν. Ο ιρανικός κινηματογράφος έχει βγάλει επίσης απίστευτες ωραίες ιστορίες με παιδιά. Δεν τις έχω παρακολουθήσει όλες γιατί είναι και λίγο αναρό καμιά φορά να βλέπεις ιστορίες με παιδιά, με την έννοια ότι εγώ βαριέμαι κιόλας, όπως όλος ο κόσμος, επειδή θεωρώ ότι ένα παιδί δεν έχει κάτι να μου πει... Ενώ στην πραγματικότητα είναι τελείως το αντίθετο. Νομίζω ότι ο κόσμος δεν πάει γενικά να δει ιστορίες με παιδιά. Είναι ένα είδος που δεν τραβάει, το υποτιμούμε πολύ. Νομίζω ότι είναι ένα μειονέκτημα, άδικα τελικά. Όμως πιστεύω ότι έχει γίνει και μια υπερβολική εκμετάλλευση αυτού του τομέα. Υπάρχει μια ευκολία... Εννοώ π.χ. στην τηλεόραση που βάζουν τα παιδιά... που χωρίζουν οι γονείς... υπάρχει δηλαδή ένας ευκολοσυγκινησιακός τρόπος να σκηνοθετηθούν ορισμένες ιστορίες με παιδιά, ο οποίος είναι αποκρουστικός γιατί παίζουν παιδιά που δεν μοιάζουν με παιδιά, που δε μιλάνε σαν παιδιά...

* * *

Τραβάει ένα ζόρι ένα παιδί σε ένα γύρισμα. Νομίζω κάπου μπορεί, όντως, να γίνει και λίγο επικίνδυνο, με την έννοια της εξόντωσης, των ωρών εξόντωσης κ.λπ. Δεν υπάρχει κάποια προστασία. Οι γονείς πολλές φορές πιέζουν πολύ τα παιδιά τους για να βγουν στη δημοσιότητα. Το πιο άσχημο όμως είναι όταν σβήνουν ξαφνικά τα φώτα, και [το παιδί] παύει πια να είναι ο ήρωας, παύει να είναι ο κεντρικός χαρακτήρας και ξαναγίνεται ο Γιωργάκης, ο Ηλίας, ο Μπάμπης, αποκτά ξανά το όνομά του και ανήκει μόνο στην οικογένειά του. Είναι πάρα πολύ δύσκολο αυτό για ένα παιδί. Γιατί είναι μια ξαφνική και σκληρή απώλεια και νομίζω ότι πρέπει να υπάρχει ένα επόμενο στάδιο. Σαν σκηνοθέτης οφείλεις να το χειριστείς κάπως, να μην το κάνεις και μετά να το πετάς! [Το παιδί] σιγά-σιγά θα πρέπει να επανενταχτεί στην κοινωνία μιας ανωνυμίας. Γι' αυτό πρέπει να υπάρχει μια ωριμότητα ή ένα ένστικτο –δεν χρειάζεται να υπάρχουν απαραίτητα γνώσεις– εκ μέρους των γονιών και μια συνεχής ανθρώπινη επαφή εκ μέρους των ανθρώπων που μέχρι τώρα τον χρησιμοποίησαν. Εγώ ακόμα τον βλέπω...